

ART FOR THE NATION

SAMIR M'KADMI

Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design har i dag ingen erklærte visjoner. Ideene museet bygger på, er sannsynligvis arvet fra nasjonalromantikken. Museet er verken tilpasset vårt kulturelt mangfoldige samfunn, eller kan regnes som en viktig og positiv aktør i samfunnets kulturelle utvikling.

«The nation is the epithet most commonly used to express the authenticity of cultural location. But who speaks in the name of the nation?» Homi K. Bhabha (Nation and Narration, 1990)

At Nasjonalmuseets ledelse ikke har noen visjoner på vegne av institusjonen, kom tydelig frem under et seminar i forbindelse med Høstutstillingen 2006. Der sa Ellen Johanne Lerberg, seniorkurator formidling ved museet, i klartekst «Nasjonalmuseet har ingen visjoner». Men til tross for fravær av visjoner, har museet en ganske avslørende målsetting. Dette vil jeg komme tilbake til.

Museet har i dag heller ingen politikk for å fremme likestilling og motvirke diskriminering. Det har ingen strategier for å gjenspeile og oppta de samfunnsmessige endringsprosessene som karakteriserer dagens Norge. Maktkampen rundt Nasjonalmuseet har brakt tilsyne grumsete holdninger og avslørt at verken kritikerne eller den nåværende museumsledelsen er i stand til å møte de utfordringer som en kulturell mangfoldig nasjon krever.

Debatten om Nasjonalmuseet har brakt opp to motstridende forestillinger om hva denne institusjonen bør være: Den ene er etnosentrisk og romantisk der begreper som nasjon, røtter, historie, osv. kobles til legitimerende maktbegreper som fagkompetanse. Den andre er en pseudo-liberalistisk og merkantil forestilling som reduserer museet til en underholdningsmaskin uten mål og mening.

Hva er en nasjon?

Dersom man skal reflektere over Nasjonalmuseets fremtidige oppgaver, bør man stoppe opp ved betegnelsen «nasjonal». Det nasjonale henviser her til nasjonen som en legitimerende politisk størrelse. Andre delen av navnet, «museet», betegner en rundt to sekel gammel kulturell institusjon.

Ordet nasjon, slik vi oppfatter det i Norge i dag, beteg-

ner først og fremst borgere som deler samme nasjonalitet. Jeg sier i Norge i dag, fordi nasjonsbegrepet verken oppfattes eller forvaltes på samme måte i resten av Europa. Hvordan et land oppfatter seg selv som nasjon har stor betydning for hvordan institusjonene reflekterer dette bildet. Å avklare hva en «nasjon» innebærer og betyr i dagens samfunn, er viktig for hvordan museet skal forholde seg til det nasjonale. Hva dekker begrepet «nasjon» i dagens Norge? Hvilke forutinntatte holdninger bærer det med seg?

Nasjon kan brukes om en gruppe mennesker som opprinnelig er organisert i et territorium, og hvis felles opprinnelse eller tilhørighet er reell eller forestilt. I Europa har vi inntil nylig hatt to ulike forståelser av nasjon og nasjonalitet, den franske og den tyske. Den franske stammer fra revolusjonen og opplysningstiden. Den støtter seg til menneskerettighetserklæringen og prinsippet om medborgerskap. En fransk borger er enten født i Frankrike eller har fått innvilget borgerskap. Det er nasjonens vilje og samfunnspakten som er borgerskapets kjerne.

Den tyske forståelse av nasjon har sine røtter i romantikken. Nasjonen Tyskland er det tyske folk, og det tyske folk er en føderasjon av forskjellige *Länder*, stater, som gjennom selvbestemmelseserklæringen, *Grundgesetz*, sikrer Tysklands frihet og enhet. Inntil nylig måtte man ha tyske foreldre for å bli tysk, med andre ord, her gjalt kun blodsbånd. Å bli tysk var en umulighet.ⁱ

Romantikken har spilt en sentral rolle for den tyske nasjonens identitet. Romantikken var en reaksjon mot opplysningstidens kneblende rasjonalitet. I kunstsammenheng forbindes den romantiske perioden først og fremst med en universalistisk visjon knyttet til poesi, litteratur, og malerkunst, der myten var et sentralt emne. Men romantikkens “totalitære” estetikk krystalliserte seg også i filosofi, politikk og, ikke minst, historie. I denne perioden ble det tyske folk opphøyet og idealisert, tillagt egenskaper og dyder som ifølge myten kunne spores tilbake til den greske antikken. Den tyske rasen måtte altså pleie sin genealogi

Det feltet som kan sies å ha fått mest oppmerksomhet i romantikken, er historie; historieskriving og oppfatningen av historiens rolle og betydning. I henhold til filosofen Hegel, styrer fornuften verden og realiseres i historien. Historiens emne er ikke individene, men folket og dets ånd

(Volksgeist). Ideen realiseres i historien og historiens endelikt eller mål er Gud, den absolutte ånd.

I motsetning til opplysningstiden, som betraktet historien kun som et redskap for å forberede fremtiden, løftet romantikken historien til et ideal i seg selv. Et folk, en religion og en historie, romantikkens nasjonalisme,ⁱⁱ erstattet det universelle budskap om poesi og kjærlighet, med distinksjon mellom nasjonene, der rase og blodsbånd var avgjørende faktorer. En tankegang som senere begrunnet slavehandel, kolonialisme og førte oss mot andre verdenskrig og den endelige løsningen, altså katastrofen.ⁱⁱⁱ

En nasjons mangfold

Borger eller ikke borger? I dagens Norge har etnisitet erstattet rasen og blitt en nesten like sterk distinksjonsmarkør. En nasjon av borgere er et mangfold, der verken rase, kjønn, legning, farge, opprinnelse, alder, funksjonshemming eller lignende er avgjørende for ens egen representasjon og ens rettigheter i samfunnet og samfunnets institusjoner. Derfor er det viktig å stille spørsmål ved museets bruk av begrepet «nasjonal» i Nasjonalmuseet. Især når man oppdager at Nasjonalmuseets erklærte mål er «å skape toleranse for mangfold.»^{iv} Enten har Nasjonalmuseets ledelse ikke skjønt hva mangfold betyr og innebærer, eller så definerer de det å være norsk på en annen måte enn hva Grunnloven gjør. Her vil jeg igjen henviser til rettigheter og plikter knyttet til borgerskap, og minne om at disse rettighetene er fundamentert i opplysningstidens menneskerettighetserklæring. Å indeksere mangfold under toleransens regime er ikke bare nonsens, men et tegn på uvitenhet, hvis ikke en suspekt holdning.

Nasjonalmuseets ledelse er tydeligvis ikke de eneste som har lite kontakt med grunnleggende samfunnsmessige endringer, så vel globalt som lokalt. Åsmund Thorkildsen ved Drammens Museum påstår at han «forstår at denne kritikken reises, men tror det vil ta lengre tid før kunstnere med flerkulturell bakgrunn blir mer synlige i museenes samlinger».^v Det flerkulturelle er tydeligvis en gruppe mennesker Thorkildsen ikke kan identifisere seg med. Det viser også at Thorkildsen ikke forstår hva *multikulturalisme* dreier seg om. For Thorkildsen er det flerkulturelle “de andre”, særlig de med ikke-vestlig bakgrunn.

Spørsmålet her er selvfølgelig ikke hvordan mangfoldet skal indekseres, men hva dette mangfoldet er, for Nasjonalmuseet og for Thorkildsen: Det flerkulturelle og mangfoldet er et marginalt fenomen som bør tolereres. Om man betrakter nasjonen Norge som et mangfold, mener jeg det er nonsens å snakke om mangfold som et marginalt fenomen. Det avslører faktisk at man ikke tenker på Norge som et mangfold, men som en etnisk homogen nasjon, og at man ser på mangfoldet som en minoritet som bør tolereres.

I likhet med Nasjonalmuseets ledelse ser Thorkildsen ut til å ha den samme romantiske oppfatningen av identitet basert på etnisitet. De tenker på kultur i det Homi Bhabha kaller universalistiske termer.^{vi} Det vil si at det finnes en universell kultur som er normen, kانونen som andre små særkulturer må forsøke å tilpasse seg eller integrere seg i. Dersom man ikke underlegger seg normen, risikerer man å stå ute og bli “den Andre”. En slik holdning skjerper polariseringen mellom “vi” og “dem”, øker diskriminering og marginalisering, og i siste instans undergraver den respekten for Grunnloven. Dette er to eksempler som begge avslører en etnisk nasjonalisme som ligger til grunn for både vurderingen og definisjonen av forholdet mellom Nasjonalmuseet og mangfoldet. På den ene siden forstås ikke det nasjonale som et mangfold, men som en etnisk homogen størrelse. På den andre siden ser vi en nedvurdering av det flerkulturelle, kategorisert som en ikke-gyldig beskrivelse av dagens Norge. Den fremmede blir ikke en likeverdig aktør i samfunnets kulturelle institusjoner.

Representasjon

Det er liten tvil om at museets forhold til kunst først og fremst er preget av en etnisksentrert kulturforståelse. Man trenger ikke å gå lengre enn til Nasjonalmuseets egne samlinger. Museet for samtidskunst ble opprettet i 1988. I 1992 ble det produsert en tobinds katalog over museets samlinger og nyervervelser, inkludert tre tusen verk overdratt til Museet for samtidskunst fra Nasjonalgalleriet.^{vii} I dette reper-

På den ene siden forstås ikke det nasjonale som et mangfold, men som en etnisk homogen størrelse. På den andre siden ser vi en nedvurdering av det flerkulturelle, kategorisert som en ikke-gyldig beskrivelse av dagens Norge.

toaret finner vi ikke ett eneste verk laget av en kunstner med ikke-vestlig bakgrunn. Når det gjelder museets internasjonale satsing kan verkene telles på en hånd. Dessuten utgjør disse verkene kun en slags symbolsk referanse som føyer seg inn i rammen av vedtatte estetiske “sannheter”.

Globaliseringen ser ikke ut til å ha betydd noe som helst for måten å se historie og kultur på her i Norge.

Min kritikk av Nasjonalmuseets diskriminerende praksis som norske borgere er gjenstand for, enten på grunn av kjønn eller etnisk bakgrunn, er selvsagt ikke bare rettet mot Sune Nordgren som leder, men hele Nasjonalmuseets ledelse med styret i teten, og, ikke minst, Nordgrens kritikere.

Ingenting ved dette tyder på en kursendring, en gryende refleksjon eller åpenhet. I Museet for samtidskunsts periodikum *Terskel – Threshold*, fra 1993, 1995 og 1996, er det ingen forandring å spore.^{viii} Globaliseringen ser ikke ut til å ha betydd noe som helst for måten å se historie og kultur på her i Norge.

Det er heller ingenting som tyder på at Nasjonalmuseet i perioden 2003 til 2006 har endret, eller satt spørsmålstegn ved “de store fortellingene”. Utstillingen «Samle sammen. Innkjøp og gaver fra 2003 til 2006» gir ikke håp om at museet har staket ut en ny kurs. Riktignok har museet kjøpt et par verk av Nirmal Singh Dhunsi i denne perioden, dette er selvsagt veldig bra, men dessverre langt fra tilstrekkelig. Det er en symbolsk gest. En symbolsk handling er ikke det samme som å sette spørsmålstegn ved de store fortellingene, verken på lokalt eller internasjonalt plan.

Til tross for kritikk og sterke signaler, blant annet fra bladet *Billedkunst*, om at kvinnelige kunstnere er dårlig representert i kunsthistorien og i Nasjonalmuseet, er det ikke kommet noen erklæring eller signaler om at Nasjonalmuseet vil innføre nye tiltak for å hindre diskriminering eller rette opp skjevheter.

Min kritikk av Nasjonalmuseets diskriminerende praksis som norske borgere er gjenstand for, enten på grunn av kjønn eller etnisk bakgrunn, er selvsagt ikke bare rettet mot Sune Nordgren som leder, men hele Nasjonalmuseets ledelse med styret i teten, og, ikke minst, Nordgrens kritikere. For i denne saken har både Nordgren og hans kritikere kræsjet mot virkeligheten. Nordgren har ikke vært på høyde med oppgaven, og kritikerne har blottet en eksklusiv, etnisk nasjonalisme og et essensialiserende forhold til kunst.

Jeg skal si meg enig med Nordgren i en ting: Nivået på debatten om Nasjonalmuseet har vært lav. Men verken han eller hans våpendragere har gjort noe for å heve den. Debatten har stort sett dreid seg om ledelse, organisasjons-

struktur, økonomi og underholdning; ikke innhold. Med et slikt utgangspunkt er det lite håp om at museet skal makte å stille radikale spørsmål på dette feltet. Med et slikt utgangspunkt vil skjevheten og dikotomien mellom kunst og samfunn bare øke. Siden museet ikke makter denne oppgaven er det kanskje på tide at andre stiller spørsmål om hva vi vil med Nasjonalmuseet i dagens samfunn, globalt, så vel som lokalt? Og ikke minst, hvilket forhold skal vi ha til historien? Skal historien fortsatt tjene en universalistisk og hegemonisk kulturell dagsorden? Eller er kunstfeltet i dag modent nok til å sette spørsmålstegn ved en verdensforestilling som er gått ut på dato?

ⁱ Dette skapte også store problemer for EU, og ble endret 1. januar 2000.

ⁱⁱ Jeg bruker begrepet *nasjonalisme* avledet av ordet *nascar* som betyr “*jeg er født*”, altså nasjonalisme i betydningen ideologi om territorielle grenser.

ⁱⁱⁱ Romantikken produserte noen av de mest nedsettende teorier og utsagn om ulike folkegrupper og deres kunst og kultur, og diskriminering av kvinner fant sine begrunnelser hos tenkere som filosofen Hegel. Se Hegel, G.W., *Philosophy of Right*, avsnitt 166, side 144, Ontario, Canada 2001. Se også Hegel, *The Philosophy of History*, Ontario, Canada 2001.

^{iv} Nasjonalmuseets mål: «Målet for det nye museet skal være å heve kunnskapen om og engasjementet for billedkunst, arkitektur, kunsthåndverk og design, utvikle den kritiske sansen, stimulere til ny erkjennning, skape økt historisk bevissthet og toleranse for mangfold.»

^v «Kan bli Nordgrens etterfølger», Dagsavisen, 12. september 2006.

^{vi} Bhabha, K. Homi, *The Location of Culture*, New York 1994-2006.

^{vii} *Terskel – Threshold, Hovedkatalog*, Museet for samtidskunst, bind I og II, 1995.

^{viii} Det har ikke vært mulig å finne dokumentasjon over innkjøp for perioden 1992 til 2002.